

MUNDUZ-MUNDU

BI-ILLABETEKO GERTAERA JAKINGARRIAK

DONOSTIA'KO AITA JOSE ANTONIO

Igazko udaran il zitzaigun Aita Donosti entzute aundiko musikalaria'ri ere oroimen-jaialdi bat bere jaioterriak zor zion. Eta bearririk Ilbeltzaren 19'n ospatu zan aundiro Donostia'ko Victoria Eugenia teatroan.

Antzoki apaña jendez leporaño bete zan eta arrerik maitekorrena izan zuten bertan entzun ziran A. Jose Antonio'ren eresi-lan guziak.

Donosti'ko "Orkesta Municipal", Usandizaga buru zuela, G. Piu-do andre piano-jotzalea, "Easo", "Maite", "Santa Zexilia", "Schola Cantorum" eta "Maris Stella" abeslari taldeak Aita Lazkano kaputxinoaren zuzendaritzapean musikaldi gain-gaiñekoa eman ziguten A. Jose Antonio zanaren puskak abestu ta joaz. Azkeneko entzun zana "Poema de la Pasion" izan genuen lenengo aldiz eskeintzen zigutena. *Oratorio* antzera egiña; musika-zale jantziak oso gogoko izan zuten. Olariaga ta H. Laborde andre abeslariak eta Lopez korno inglés jotzaleak beren arloak ongi bete zituzten. Oroimen jai-aldi ederra benetan. Biaramonean A. Kaputxinoen elizan Elizondo'ko abeslari batasunak Eraso maisua agintari, Aita Jose Antonio'ren "Misa pro defunctis" Illen-meza unkgarria otoiz-gisa abestu zuten. Ura zan ura meza! Egilleak zerutik ontzat emanen zuela uste dut eta Jainkoak onetsiko gaituela laguntza eman ez Aren bidetatik ibilli gaitezen.

Zorionak Donostia'ko Erri-agintariai oroimen-jai ederra eratu dutelako. Gure eskerrona lankide guzioi; eta azkenik gure samin-

egurra Aita Donostiaren Zulaikatarren sendiari ta A. Kaputxinoen Anaitasunari, aren eriotza dala-ta gure Erria'k izan duen galeragatik. Otsaillaren 26'n beste omen-jaiá eratu dute Iruña'n A. Jose Antonio'ren oroiz. Eta naparrok aundiro egiten dituzte gauzak, jakiña da.

EUSKAL-TEATROA

Geldi samar daudela gure antzeslari-taldeak derizkiogu. Euskerazko antzerki-jai gutxi eratzen dituzte gure erri aundi ta txikitan. *Donosti'ko Iztundekoak* S. Tomas'etan *Bost urtean* eta *Ezer ez ta festa* biek Alzaga'renak antzestu zituzten. Tolosa'ra ere joan ziran programa berarekin bi antzeskizun ematera.

Beorlegi ta Egileor agertu ezkeró, jakiña, nun nai arrera ona egiten zaiela. Tolosa'ko gazte-talde batek *Bixente* Pepe Artola'rena ta *Gabon Tene* andereñoaren aur-antzerkitxoá "bota" digute ta oso ederki asi berriak izateko.

San Sebastian egunez "Iztundekoak" Donosti'ko "Victoria Eugenia" antzoki apañean eman ziguten "Andre Joxepa Trompeta" Alzaga zanaren irudimen ta sorgin-ikuskizun ederduna. Jendeak gañezka teatro-lekua bete zuan, ta atsegiñez entzun ta ikusi zituen ango ageñaldi irritsuak. M. D. Agirre andre zuzendari ta "lagundi" osoak —Beorlegi lenengo zala— txalo ugariak jaso zizkizuten.

Gabiri, Alegi, Igeldo ta Gipuzkoa'ko beste erritan ere euskal-antzeskizunak jaitu dituztela entzun dugu. Ea alper daudenak jarraitzen duten bide ortatik. Lapurdi'ko Hazparren, Mugerre eta Donibane Lohitzun'en ere lanean ari dira, irakurri dugunez. Larzabal'en *Erriko Bozak* eta M. Olaso'ren *Zurgiña* agertzekotan dabilta. Joan dan urteko sariketan garaille izan dira. 1: Elizagaray andrea Hazparnekó. 2'n Minaberry andrea Uztariz'koa. 3'n Echépare jauna Garazikó: ta taldeen artean Eiheralarre ta Mugerre-errikoak.

Gure artean ere antzerki berriak ikasten leia bear genukela uste dut. Norbaitek galdegin lezake: "ta nun dago aukera?"... Bada, adiskide, or baztarrean uste baiño geiago dituzu, aztertu, ikasi ta aintzakotzat artu bear irakena. Ori naiko ez dala, ene ustez "EGAN"ek, igaz Eguberriz egin zuan bezela, aurten beste batzaldi bat eratu bear luke, bakarrizketa, elkarrizketa ta beste lan laburretatik asi ta bi ta iru ekitaldi dituen antzerki luzetaraño. Au da gure iritiz biderik egokiena euskal "repertorioa", ugaritu ez ezen, obetu ta gaitu dedin. Gero etorri ditezke, orobat, saritutako lanak antzestu-araztea, orretarako antzeslari-taldeen artean nor-geiago leiaketa ta dema jarriaz. Ea bada guzión artean asmo oriek aurrera eramaten ditugun.

RADIO

Orain azkena, gai au astindu genizun toki ontatixe... Bada zorionez geroztik berri obeak eman nai dizkitzutegu... Irra-bidez albisteak aguro zabaltzen bait-dira. Radio-edatzale bi geiago ditugu euskeraz zerbait zabaltzen digutenak. Donosti'ko "Voz de Guipuzcoa" ta Segura (Goierrri)'ko irra-toki berriak.

Donostia'ko "La Voz de Guipúzcoa" k astelen eta ostiralero arratsaldeko 8¼'tik 9'ra diardu euskeraz ta erderaz. Segura'koak berri-eguardian 12 2'ra. Biak 190/200/225 metroko errez eskuratzen dan onda arruntean Gipuzkoa'n beintzat. Radio-entzule euskaldunak onda-billa maratilla nola dantza ba'dakizute. Eta entzundako musika ta solasa gogoko ba-zaizute, jakin-araztea on litzake. Ez gaitezen izan etxe-mutu! Guk eskerrik beroenak ematen dizkiegu Donostiko "Caja de Ahorros" ta zuzendari dan Lamsfuss jauna eta Segura'ko apaiz Elgarresta agurgarri ta laguntzaille guziaz euskerari leku eman diotelako. Leku ori zabaldu ta aunditzea nai genduke ordea. Luza, zabaldu ta obetu gai berri ta onuragarriak erabilliz. Ta au dala-ta eske bat egiten diogu: zergatik ez asi erdera-euskera ikastaroa ematen beste izkerak radioz erakusten diran antzera...? Ta onoko beste au Segura'n Goierrria'n dagon "kilkar-kantariari". Nekazari ta base-rietan radio-tresnak ugari sartu diran ezkerero, zergatik ez basarritarrai dagozkien gaiak alik eta geien aizatu...? Gure nekazaritza ez bada ondatuko ta gure basarritar jatorrak ez ba-dute lurra joko, lagundu bear zaie ta nai ta naiezkoa dugu. Irra-saioko eratzaleak gure laguntza bear ba'lute beren lana arintzeko, gertu gaude biotz ta borondate osoz.

Ta amaitu aurretik beste eskaritxoa: Eibar ain erri euskalduna izanik bertako radiok ez al-dezake euskeraz zerbait eman?

Orren ondoren asiko ba'lira Bilbao, Gazteiz, Iruña, gure eguratsa euskel otsez beteko litzake gure lurraldeko semeai gogoratuaz gure mintzoa gogoaren atsa, asnasa dugula; ots! gorputzarentzat egunero ogia bezela.

Euskerazko radioaren alde norbaitzuek bideak egiten ari dirala entzun dugu, ta berri onak ba-datoz, ez gera asarre izango ta jakin-araziko zaizute.

MANUEL URRETA AMIANO

Jauna Tolosa'n bertan jaio ta beti bizi izan dan il berria dugu emen aitatzen dugun adiskide maitea. (G. B.)

Manuel Urreta "Gurasobide" izen ordeaz ezagunak, amaika bertso, artikulua ta idazlan egiñak zitun bere irurogei urte buruan. Batik-

bat euskeraz eguneroko paper eta beste aldizkarietan aspertu gabe jardun zan bere asmoen alde.

Ainbat lan opa izan zitun esku zabalez, euskera goratzeko edozein aitzeki zala-ta; guk ordañez gure esker-on eta oroimena eskeñi nai dizkiogu gogoz eta biotzez.

Gizon zuzen, euskaldun eta euskeltzale sutsu azken arte jarraitu du betiko bidean. Eta bide ortan elkarrekin joan izan geran ezker, otoiitz bero bat zuzentzera gatoz, errikide, bide-lagun ta guziaren gañetik kristau zintzo izan zan Manuel Urreta tolosar jatorrari.

Oraingo gazteak ikasi zatela euskaltzaletasunean iraunkor izaten, eta lanean aspertu-eziñak eta nola nai apal bezin leial.

Orregatik zor zaio gaur ematen diogun goresmena. Jainkoa'k eman izango dio onuzkero aundiagoa Zeruan.

Alargun andre ta senideak artu dezatela gure atsekabe-agurra.

IBALAN

Euskaltzaindia-k eratuta

R. M. AZKUE AUNDIARI OMENA BILBAO'N

Joan dan urteak lorratz nabariak ezarri dizkio Euskeraren alor ezo-naiari. Alako egun gogoangarri batzuk izan baititu gure izkuntzak urte ortan barruna. Udaberrian, goiz gogobetekoa izan genduan emen Bilbon, Arriaga teatruan, Euskaltzaindiaren bigarren agerpena za-la-ta.

Geroago, udazkenean, Aloña mendi goraren magalean izan genituan beste egun zoragarri batzuek; alegia, Euskera maitetzat artuta, zoro-zoro ari eskeiñiak bizi diranen poz-kutsuzko egunak; gero-aldiko maite-giro emankorraz ames egiten dutenen ordu atsegiñak...

Ta buruenik, urte zaarra berriaz elkar-tratuan asteko garaian, herriz ere ementxe, Euskal-Erriko uririk aundienean bildu izan dira, Euskaltzaindiaren inguru, milla ta milla euskaltzale zintzo. Zer dalata? Guretzat eredu bardingabea izan danaren oroimenez eta aren izenari merezi zaion ospea emanaz batean, gure gurasoen izkera baztertua, dagokion mailara ta tokira jaso nairik.

JAIRAKO DEIAK

Egunkarietan, irratsaioz, esku-paperez iragarri ziran jai bien xeetasun eta gorabeerak. Uri aundiko ormetan, paper zuri apaiñak agiri izan ziran, Gernikoko Arbolari, egal arin bezela, Euskaltzaindiaren asmo-itzak ezarririk: Ekin eta Yarraí.

Eta giro epel eta aro-usai goxoak gantzaturik, eldu zitzaigun gorazarrerako lendabiziko eguna.

Abenduaren 30-ean, goizean goiz, Santiago apostoluaren Ikaste-txean izan zan euskaldunen meza. Eta mezamogille, nor, eta Lapur-diko bazter urrunetik etorri zitzaigun benediktino apal eta olerkari Likaiña izan genduan, Aita Diharce, bertze izenez, "Iratzeder" aipatua izan den baiño ere poeta bikaiñagoa. Itzaldi gartsua ere izan genduan, Aita Zubieta frantsiskotarrak egiña: usko-bizitzaz jardun zuan, eta gure oitura, sinismen eta izkuntzaren arrisku gorriak adirazi ere bai. Mendeak mende, oraindio ere or dirau gurutzeak gure tontorretan, bidaburuetan, etxegaillurretan... Gaurko ibili-bear eta igesi-bear ontaz, garaituko ote dute gure oiturak, sinismenak eta arbasoen izkuntza eder garbiak...?

Eguerdi alderantz, Albia Koliseo zabalean eratu zuten jaia. An zegoan Etxaide jatorra, Euskaltzaindiko Buru jauna, egikizun mami-tsu ta txairo aren buruzagi bezala, beste euskaltzain agurgarriak inguruko izanik, Bilboko alkatea ere antxen zegoan aldamean.

Jaiaren asieran, Oleaga zadorlari jaunak, ainbat eta ainbat telegrama irakurri zituan. Batzuek, Madrietik igorriak: Iturmendi eta Artajo ministruak, Kortietako lendakariak, Menendez Pidal, Izkerak-Akademiako idazkariak, eta abar, Azkueren goratzapenez bialiak; eta Nafarroa-tik, eta Gipuzkoatik zaldun agurgarriak igorraziak. Jarraian, AZKUE NOR ZAN esan zigun Oleaga jaunak, kartsu ta jator esan ere. Nor izan zan eta zelakoa izan zan; aren lan batzen izenak. Don Resu-k egin zuan lanak merezi duan oroigailu aztu-eziñaren jaso-bearra agertu zigun, bai Lekeition, aren sorterrian, eta bai Bilbon ere, arek lanik geien agertu ta burutu zuan uri aundian. Eta batez ere, omenik agiriena ta onuratuena ere zein izan zitekean argi asko esan zuan: alegia, Bilbon, berriren herri, leen zegoan Euskalkatedra sortarazi ta zutitu, eta izen egoki ta zorrotz auxen ezarri: AZKUEREN KATEDRA. Or du ba, dudarik gabe, Bizkaiko Diputazioak Don Resurreccion zenaren goratzapenetan egiteko aukerarik onena. Txalokada beroak aizatu zuan asmo ori.

Oleaga jaunak bere aldia bukatzean, Musika sailaren garaia eldu zan. Eta Bilboko Korral ospetsukoak, Azkue Berberaren eresi-atal oiek eman zituzten:

"Topa-kanta" 6 aotsez, lodi ta mee; "Txalopin txalo" 5 aotsez, lodi ta mee; eta "Arrantzaleen abestia" 8 aotsez. (Emen, tarte eginik, etimologizaleeri bi itzez eginiko itz bakarra; noski, lodi ta mee esan dut gorago, me-lodi idatzi izan baldin ba nu, orra ba, "melodi"...)

Kanta gozo oiek, aspaldi ezagunak eta aspaldi zorigaitzez ez entzunak bait-genituan, lendabiziko zarrada egin ziguten barnean. Leena ta azkena, "Vizcaitik Bizkaira" antzerkikoak dira, eta erdikoa, errikoa, baiñan gure euskalari zenduak armonizatua.

Eta aamen ximen edo mokaru goxoena bezela, Eskudero maisua-ren ILLETA, gure "Lizardi" kuttunaren letraren gogo-muiñean edan

eta musikaz isuria, arako "Biotzean min dut... min etsia". Bilbaoko Koralekoetaz gainera, arabarrak, donostiarrak, zarauztarrak eta nafarrak ere bildu ziran ori kantatzeko, Bilboko Uri-orkestak jorik, eta Eskudero-k berak artezturik. Guztitara, 250 aots ba omen ziran. Agara gaztea, bakarreko kantari.

Antzokiko bazterrak jendez beteak ziran, eta olerkariaren biotzak beñola bezela, lagun guzi aienak ere, taupaka ta oska ler-ikaraka jardun zuten iñolaz ere.

“...Ol bat yaso ta ikusi
dut musu ximela:
parre antxa, bizirik
ba lirau bezela;
ordun ixar bat biztu
du nere gau beltzak...”

Alaxen Euskeraren gau beltzean ere, ixar bat, izar ttipi bat izetu dute oraindio ere bero ta joranez datorkigun mutil eta neskatxa gazte euskaltzalean biotz zabal eta xamurrak.

APAIZEN OMENA

Apaiz jaunak ere eskaini zioten bai, beren arteko izandako lekei-tiar goragarri ta apalari, merezitako eguna. Eta Luistarren aretoan, artarrillaren 2-an egin zuten bilkura, itzaldi ederrak jalkiaz. Lau iz-tunak apaiz izanik, jakiña ba.

Maidagan urgazle jaunak egin zuan jaiaren oparia eta Ibartutxi urgazleak aipatu ta ikasi zituan euskaralari azkarraren lan batzuek.

Urrena, Olaizola, Katedraleko musika-maisuak xeeki azaldu zituan Azkueren eresi-emaitezak, eta azkenez, Mañarikua irakasle zoliak, gure apaiz zenduaren izaera, nortasun ta geriza aitorraren gorabeerak agertu.

Orrelaxen, astarteko egun bat, astartea ain zuzen ere, eskeñi zien euskaltzale ta apaizak gure Iztegi Nagusiaren egille jaiolari.

IRUGARREN ETA AZKEN JAIJA.

Jai au, oraindiño ere errikoia go izan zan. Alako elkarrekin egon-ondoren, agur-egiteko eta banantzeko orduak sortu oi duen xamur-kezka-maite-beldurrak ornitua. Euskaltzaindiko kantari neska gaz-teak, "Agur, Jaunak" abestuaz asi zan egingoa.

Beste lau kanta entzunarari ostean, Arrue euskaltzain jaunak izan zuan aldi. Azkueren liburu ederrak berriz argitaratzea izango litza-keala emaitzik onena, agertu zigun. Baiñan... zorieko diruak ema-

ten dituan lorrak! Praixku jatorraren gertaera ta ateraldia ere esan zigun ba...

Ortaz gainera, Arrue jaunak, bere amets ernagarri bat ere agertu zigun. Alegia, Azkue jaunaren anima agertu zitzaiola, eta... gure izkuntzaren aldeko alegiñak motel eta kaixkarrak izatea, lotsagarri izango litzakela; eta guzi oiek, itz latz eta esaera garratzez esanak omen dira. Esnatzean etzuan nolanaiko estura izan gure izlari pres-tuak. Dana dala, amets orrek egiaren itxura bait-baitu, ordua dugu zertan edo artan ekiteko; aurretikoen esanon, eredutasuna ta guraria maitekiro aintzat artu eta egia biurtzeko zazpi alegiñak egiteko ar-dura ta arreta artu dezagun. Ez gaitzezala beintzat, bertan goxo egiñik, axolakabe itzuli oraingo euskaltzaleok.

Jasoko ote dugu bada, asaben oiartzuna, gure aurrekoen oiurdi-garria?

Bai, noski. Ta ortarako, Euskera ez ezpainen eta aoan bakarrik erabili, barnerago baizik: gure muiñean, gure odolean, gure arnasan, gure... biotzaren biotzean. Eta orduan bai, maitetasunaren agergerria egiñetan, lanetan, gure mami, azal eta mintzoan bizi ta eder, mardul eta zindo bizi izango da.

Eta giputz euskaltzaleen agurra bizkai-semeeri xamur eskaiñiaz, amaitu zuan itzaldi labur baiñan sutsua, oraiko euskal iztunetarikoa onentxo batek.

Ori dok eta, Arrue jauna! entzun genduan an gure inguruko ba-ten aotik.

Zarta-zarta ekin zioten eskuak txaloketa luze beroan, itzaldiari zegokion ondoren jorantsua emanaz.

IRU ERREGE estanpa polita agerrazi zuten Akademiako Teatru-jarduleak. Palestinako seaska inguruan, artzai ta emakume apalen artean, Iru errege apaiñak agertu ziran, Jaioberriari agur egin eta opariak uztera. Artean, "Oi, Betlehem" soinu bigun xarmanta kantatuaz...

Bertsolaria ere izan zan jai artan. Enbeita gaztea, bere aitaren eskolako neurtitzez ari izan zan. Guzieri adiguriki itzegiñaz. Azkue jaunaren gomuta ta izerdi-nekeak goraiatu zituan. Euskera ikasteko nagikeriaren apukoa, langille alperraren iduriko dela adirazi ere bai; langille txarrak, tresna egokirik ez. Ederki sartua, ziri ori! Gure izkuntzaz diru-etorri aundia ba lego ere, onen eragozpen eta zailtasunak laister arin gozotuko eta erraztuko omen lituzkete...

Urrena, Jose Franco-ren LAU URTE-AROAK dantzatu ta musikaz bete zituzten, arako Olaeta dantza-talde entzutetsuko neska-mutillak. Orkesta, bilbotarrek osotua izan zan. Gauza bitxi eta atsegiña, benetan; bai soiñuz, bai soiñekoz, ta bai dantzakeraz ere.

EKAITZA, beste agerkizun ikusgarri bat; au orde, neka-giarrekoa, drama-usaiekoa, negar-arikoa. Arrantzaleak itsasora joan dira;

eguna ezta ain aukerakoa eta noski, arinkeriz artutako erabakiz egindako zera. Aiek gaizki dabiltz an urruti xamar; alaz ere, kaietik ikusten dituzte. Zer egingo? Zer ez egingo? Eta, an dijoaz gazteak, zaarren bat ere bai, galdugordean daudenen laguntasunean... Geienak itzuli ziran; itsasoak, ordea, bere zorra betetzea eskatzen du, eta bi... an gelditu ziran, aztarrenik uzteke, sarri askotan oi dan bezela...

Azkeneko estanpak eztandazi zituan askoren begi-ziskuak, eta negar-tantoak, perlarri ederrak bai lirean, norbaitzuen begietan ikusteko eretia izan ere bai, izan genduan. EKIN ETA YARRAI...

Izen orixe zuan estanpa ark, Euskaltzaindiaren itz biak berberak. Ama Euskera ileziñari, euskaltzale guztiek zegoten MAITE AGURRA: nekazari, arrantzale, uri eta kale, zaar eta ikasle, beargin eta kiroltzale, umeak ere bai, umeak ere an agertu ziran omen-agurra, biotzagurra eta eskeinutza esateko...!

Eta Teatru-etxean zeuden lagunak, aots batez, Iparragirrereren kantutu betikorraren soñu ta mintzaira, lau aizeetara zabaldu zuten:

"Eman ta zabal zazu
munduan frutua..."

Eta Lateraliko eresia orkestak joaz, bukatu zan jai gogoangarri aspaldietakoa...

Bein eta berriro, oraindik orain emen Tovar jaunak esan-itzak gogora genituan. "Inolaz ere, ez dezatela euskaldunak beren izkuntza zaarra galdu. Aitzitik, ama euskaldunak saia bitez beren aurrei, beren seme-alabei euskera irakasten eta mintzarazten. Ukaeziña baita, erdera gaizki egitea baiñon, obe dala emen euskera ederrez mintzatzea..."

* * *

Kanpo lanak asirik ditugu. Euskararen soloan ba du nornaik bere saila, bere tresna, bere arloa. Saia bitez ba, euskaldunak, barruko lana egiten.

Festarako oi dugun garra, egunero bearreko izan bekigu ta ortan alegin egin dezagun jai eta aste, etxe ta kale, landola ta eliza, jolas ta ikastetxe... Ez bitez keiaren pare izan, egun auetako asmoak. Jo ta kea, ekin beti aurrera!

Eta euskerak mendeen menderaiño irmo ta zindo irautea Jainkoak nai dezala.

Ala biz.

ERKIAGA, EUSEBIO

Euskaldunak Salamanka'n

Salamanka'n eta beste lurralde askotan, noski. "Belar gaiztoa nunai" esan oi da. Belar ona ere bai ordea, erein ezkeru. On ala gaizto ote gera?

Salamanka'n oparo erein degu euskal-belarra, ta oparo erne ere da. Barandiaran'dar Joxemiel, apaiz-jaun agurgarriari, Salamanka'n bertan entzuna da, bizpairu urte dirala: "Salamanka'k antziñatik duela euskal-erriaren ikutua; bertsu berrietan aitatzen dala nunbait euskal-erriak Salamanka'ra beti izan duen joera."

Urrutiak maite-garra geitu ta erri batekoen biotzak estuago lotu oi dituela edozeiñek daki. Arrotzen artean, zu bezela mintza ta zu bezela uste duen bat arkitzea, suari lastoa ematea aña da nunbait. Argi-indarraren ertz okerkoak elkar ukitzen dutenean, txinparta jaiki oi da; urruti-erriko lagunak biltzen diranean, maite-sua ta erri-miña. Ta orixe bera, noski, guri oraindik-orain gerta zitzaiguna, Gaztel-erriko uri jakitun dalako artan.

Euskal-erriatik urrun, Salamanka'n bizi edo urte-aro luzeak beñe-pein an ematen ditugun euskaldunok, bakar batzuk ez-baña eunka batzuk omen gera. Ez det ariñegi esan: eunka batzuk. Zidatenez, irureundik gora —ia lareun— an ikasten ari geran euskotarrok. Siniskaitz al deritzaizu? Neroni ere baietz esango nizuke. Oiekin batera bizi naizalarik eta alaxe dala ziur-ziur dakidalarik ori gañera. Ikus zazu zergatik.

Gure gauzetarako alper ta zabar samarrak beti izan omen gera bai. Gureak daraman goitik-beerakoa ikusi-ta egia dala ba-dirudi. Al deguna, besterik ez ba'da ere, egingo ba'genu...! Ba-degu gerok ere errua.

Norakoa artu dedan?

Astean bein izan oi da Salamanka'ko Ikastetxean euskal-irakastaldia. Axular ta Lizarraga ta Orixe... ta beste zenbait ere irakurri izan ditugu. Eskolara zenbat lagun biltzen geran ba'zeneki...! Ez esate a obe. Ta joaten ez diran oiek ere, euskaldunak noski. Bere gisako euskaldunak ordea. Muiña ta mamia alde batera utzi, ta euskal-itxura ta azala besterik ez duten euskaldunak. Irureun ta geiagotik, nola diteke bakar batzuk soillik euskera ikastera joan?

Ia lurra jo omen du gureak: oiek dira, ain zuzen, ori diotenak. Zuen antzera jokatu ba'giña denok, aspaldi joko zian alajaiña. Aiezka jardun bearren, jo ez dezan saia zaitetze. Al degun dena egingo ba'genu, oraingo ekaitzean ere osorik aterako giñake; beste kukuak joko liguke.

Bidetik saiestu naiz, baña ertzetik esateko ez deritzaizkit gaizki esanak. Idia akullatu egin bear izaten da, aurrera egin dezan. Norbaiti, esanak zirika ta kilimo egin ba'dio, ainbat obe.

Izkuntza-zale kaxkar geran aña, omen gera euskaldunok jai-zale ta eleiza-zale yayo. Ortarako ere, danetakoak, nere ustez. Baña "nori berea da zuzenbidea", ta egia esateko, Xavier'ko Prantzizko Deunaren jaiñ elizkoi ta pozkor azaldu giñan Salamanka'ko euskaldunok. Jai polita izan genuen! Urte osoan egundo ez aña bildu giñan napar-euskaldunok, denon zaindari degun Prantzizko Deuna ospatzearren. Norbait lozorroan ba'zegoan edo jakin etzuela esan ez zezan, aurre-egunetako egunkarietan adieraztera eman ziguten: "etzi Prantzizko Deunaren jai, euskotar guzior zaindari. Eusko-napar sailak jai egingo du."

Jai agintzeko, Ikastetxeko Irakasleen baimenik ba ote zuten ez genien galdégin. Aste-eguna izan eta Ikastetxean egunoro bezela irakas-lanak. An ikusi genun, nortzuk maite zituzten liburuak geiegi... edo beren erria gutxiegi. Aurrena omen da lenik, eta guk bigarrena aldebat utzi genuen. Eundik gora lagun bildu giñan: neska gazte, mutil lerdan eta praille kaskamotz. Denok bat egini: naparrak, giputzak, bizkaitarrak eta arabarrak. Zenbait, aurreko urteetan an bertan elkartu ta elkar ezagun genuenok. Beste zenbaiten arpegiak, herriak, aurtan lenbizikoz ikastera iritxitakoenak.

Meza nagusi ederra, beste ezer baño len. Ontan guk euskal izenari ez genion uko egin. Jesuitinen elizatxo a zero bete genuen. Abeslariak ere guretarrak ziran. Andoain'go apaiz jaun gazte, trebe bat zuten zuzendari. Bapo abestu ere! Denak entzuteko eran... Aspo onak zituzten! Itzaldia sutua ta beroa. Bejondeizula, Joxe Joakin! Buiruan argia ta biotzean garra. Armonio jotzen ari zanak, ba-zekien eusko-abesti xamur ugari.

Meza bukatu zaneko, denok baturik argazki bat atera genuen: "geroak esan beza..." Ondorengo izan zan goxoena: ardo txuri,

goxoki... ta abar. Sakela nori astindu zioten ez dakit. Norbaiten lepotik jan-edan goxoa egin genuen. Emendik bialtzen dizkiot esker-
rrak! Sarriago ba'lira onelako jaiak...! Bai asko elkartzen dutela...!
Gero abestiak, olerkiak, ipuiak, danetik zerbait. Jai ederra! Denon
jaia izan zan: denok abestu ta denok parre egin genuen. Len baño
adiskideago atera giñan.

ALTUNA'TAR PR. S. I.

BILBAO' TIK

Urtero, "Centro de Estudios Vascos de la Jefatura Provincial del Movimiento" k itzaldi saio bat antolatzen du Bilbon. Aurten izlarien artean Jose Migel Barandiaran jauna izan dugu ilbeltzeko amabostgarrenean. Maipuruan zeuden: Bizkaiko Gobernadorea, Polizia buru-nagusia, Ministerio de Información y Turismo-ko delegadua, Merino Urrutia ta Grande jaunak. Mario Grande jaunak aurkeztu zuen eta Barandiaran jaunaren nortasuna azaldurik, nola arkeologia ta etnografia gaietan goi-maillako jakintsu bat den, eta munduko beste gizon aundi batzuen parean jarririk, eman zion itza.

Onek itzaldia asi zuen esanaz antigualeko jakintsu baten esaera bat: Zeure burua ezagutu ezazu. Baiña bear dugula ere esaera orrek esaten duen bezala, ez bakarrik gure burua ezagutu baita ere gure erriarena, ainbeste zor diogun erriarena, eta berari ain lotuak gauden erriarena, gizona bakartadean bizi ezpaita, besteekin artu-emanetan baizik.

Adierazten du nola gaurko sasi-jakintsu asko oituta dagoen problemak oso zabalean ikusten, baiña eztela sekula begiratu nai-edo. leenik gauzak lokal diren bidez. Bein, urte asko direla, naziño-arteko kongresu batean egon omen zen, eta beste batzuen artean an zegoan polaku bat eta bera berriketan asi omen ziren. Ta Poloniako semeak galdetu zion ia Espainian gai orietan nola pentsatzen zen eta berak erantzun omen zion: Bada, an askok, noizean bein gela batean liburu bat edo beste irakurri ta gero an irakurritakoez mintzatu. Polonian ere berdintsu gertatzen omen zen. Eta esan zigun: noiz asiko ote gara leenik oiñakin pentsatzen eta gero buruarekin?

Bizkaiko zeregiñeri buruz mintzatu da batez ere, gizon primitivuaren argia geroago ta geiago emango duten zeregiñeri. Nola urte asko direla berak Bizkaian artezketa aundia egin zuen eta nolako leku aztergarriak dauden eta baita aztertutakoak, nolako tresnak aurkitu diren orainarte.

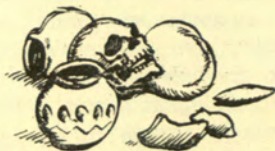
Orainarteko gaiak gizon primitivuaren bizimodua eta izaera ezti-gu osoan azaltzen, zatika baizik, eta etnografiara jo bearrean aurkitzen gara osagarriaren billa.

Denpora zaarretako aldi diferenteak estudiatu ditu, gizona eiztari zenean, pastore ta laborari. Oraindik ere, gaur egunean ere, gelditzen dira oituretan zenbait arrasto, eta etnografiak estudiatzen ditu Etnografia-gaien billa kanpoko errietara jotzea, norberarena arakatu gabe, metodologiari dagokon aldetik heterodoxoa da.

Itz egin du: pastoretzako erri aldaketez; teillaren jabetasun seiñaleaz: artzaiñen artean oraintsurarte bizi izan da konzeptu au eta zenbait txabola lurrez, arriz edo beste zerbaitez estaltzen zituzten: etxea nola tenplo den; etxea nola illobia den, norbait bataiatu gabe iltzen baldin bada; nola antxiñako eiza-modua gaur egunerarte alle-gatu den, eta abar. Gai guzti auek historia-aurreko aztarrenak dira, kristianismua Euskalerrian sartu baiño leenagokoak.

Bizkaiko zeregiñak ipiñi zituen begien aurrean eta bear litzakela estudio aueri piska bat gora aundiagoa eman, zeregiña ugari baitago. Gazte-genteari dei egin zion formatu dedin onelako gaietan, gero metodoz ekin aal izateko.

ALFONSO IRIGOYEN

AZKUE'REN OMENEZ BILBAO'N OSPATURIKO EUSKAL-JAI BIOTZ UKIGARRIA

Gure "Orixe" idazle goi-aipatuak Azkue zanaren eriotz-ondoren, onako lerro ikurkor abek idatzi zituan, Euskaltzaindia'ren "EUSKERA" aldizkarian:

"Euskeraz ari geranok, Azkue jaunari zor diogu, geienik, eta Euskerak ere bai. Gizon mardula gorputzez, apaiz eredu, biotz oneko gizona. Gure oroimenetik ez da beñere galduko areen izena Euskera bizi dan artean. Ark atera zun gaixoa zarpalletik, eta so-ñeko apañez jantzirik utzi."

Eta gure aldetik, "EUSKERA'REN IRAUPENA ETA EUSKAL-LITERATURAREN AURRERAPENA" deritzan liburuxka melarrean, diogu:

"Benetan izan zitzaigun mingarri, euskaltzaleoi, irakasle-ereduk-rraren eriotza. Azkue zanaren eriotzakin galdu du Euskal-Erria'k bere seinerik leialenetakoa, eta Euskera'k, eraberean, bere eutsilari ta maitalerik zuurrena. Euskaldunak euskaldun geran bitartean, gogoan izango degu, Orixe'k egoki digun bezela, gure irakasle nagu-siaren oroitzapena. Gogoan izango ditugu gure mintzaeraren alde egin zituan idazlan ugari ta onuratsuak; gogoan, baita ere, bere irakatsi jakingarriak eta bere bizitza opagarria. Zeruñ beza, Jain-koak, gure betiko maixu aundia!"

Berari esker, ba'degu gaur-egunean euskerazko idazti sorta ederrik; eta berari ikasiriko itz, aditz ta izkelgiz ornitu, tajutu, mamitu, edertu ta aberasturik argitara emanak diranik, ezin genezake uka;

ezta berari esker orainaldian euskal-idazle eratsuak, irudimen aundi-koak, argiak, iyauak, bizkorrak, ongi-landuak eta benetan disdiratsuak ugari ditugunik ere.

Beraz, biotzezko maitasun-azalpen aundi baten zordun aurkitzen giñan, beragan, euskerari ari geranok; eta anai-maitasunezko azalpenzor ori aundikiro ordaindu diogulakoan gaude Euskaltzaindia'k ain ongi eraldurik aurtengo Ilbeltza'ren 6'an bere omenez Bilbao'ko "Coliseo Albia" antzokian ospatu zan euskal-jai guztiz biotz-ukitugarria gozartzeko aukera izan gendun euskaltzaleok.

Garaiz Bilbao'ratzeko naiaz Euskaltzaindia'k eskiñiriko belbil erosoan, eta gipuzkoar euskaltzain ezagunak diran Irigaray eta Labaien jaunak lagun genitula, Tolosa, Zumarraga, Bergara, Elgeta Elorrio ta Durango zear, bideak arinkada batean iragoaz, eguerdiko amaiketarako antxe giñan, Bilbao'ko Antzoki zar ospetsuaren inguruan; baña —esan dezagun au ere— nai bezin aurrera alditxo batean ezin joan izandu giñan inguru artako jendetzaren arrigarrizko emanagatik.

Zenbat jende, ta zenbat ezagun! Uste-eztako pizte-igikun biotz-ukigarri ura Bilbao'ko kale-zabal artan nabaitu bear-genduanik ezgenkiala, Antzoki ingurura urbildu giñanean, bizkaitar euskaltzale ezagunak zuzendu zizkiguten begirakuna anaikorrei pozkiraz erantzun ondoren, noizpait sartu-giñan atari-aurrean aurkitu genitun Arrue, Arruza, Erkiaga, Intza Aba, Oleaga (euskaltzaiñak), Altuna, Aresti, Aurre-Apraiiz, Garro, Irigoien (euskal-idazleak), Egilegor, Axangiz, (aldun-izanak), Arzubiaga, Ortuzar, (apaizak), Larrarte, Mokoroa, Irizar eta Yurre, (prailleak), maiteki agurtu ta besarkatu ondoren alako euskal-jai zoragarria ospatuko zan Antzoki aundi-eratsura.

Bilboar emezko abestalde ongi-eratuak gozoro abestu zituan, bertako Orkesta onak eresiz lagundurik: "Loa-Loa", "Olentzero", "Ama" eta "Sorgin Dantza" euskal-abesti samurrak, txalo-ots aundiz saritua izan zalarik bere saioa.

Ondoren, Azkue'ren "Iru Errege" deritzan idantzeski atsegiña ikusgarriro azaldu zuten, bilboar antzeslari jatorrak. Auek ere, aurrekoak bezela, oso txalotuak izan ziran beren egintz-ondorean.

Aurretiko bi ikuskizun atsegingarri aben ondoren, donostiar euskaltzain goretsia dan Arrue jaunaren itzaldia. Baña... nolako itzaldia?

"Izan bitez lenengo itzak —esanaz asi zan— Euskaltzaindia'ren esker-on sakonena Bizkaia'ko euskaltzale guzoi erakusteko. Esan bai-genezake, losentxa ta gain-txuriketa gabe, Euskaltzaindia'k Azkue'ren gorazarre ontarako egin zuan deiari berak uste zuan baño ere obeto erantzun zaiola. Ta ez Bizkaia'n bakarrik, baita noski Euskalerrri osoan ere. Ta orobat, Euskalerritik kanpoko gizon aundi ta jakintsu batzuen aldetik ere.

“Azkue'ren lanegiñak —dio— bost-bat sailletan berezi ditezke:
LENENGO SAILLA.—Euskal-kanta zarren bildumak. Lan nagusia:
“Cancionero Popular Vasco”. Norbaitek esan du, ta ondo esan ere,
lan au besterik antolatu ezpazuan ere, Azkue'k irabaziko zuala noski
betiko izena.

BIGARREN SAILLA.—Berak beraren burutik sortatuko abesti lanak
eta langaiak. Saill ontan, —darrai— abestitxo zoragarri batzuek izan
ezik, “Urlo” ta “Ortzuri” operak, eta “Eguzkia nora”, “Sasi Eskola”,
“Pasa de Chinbos” eta batipat “Bizkaitik Vizcaira”, dira, ezagunenak.

IRUGARREN SAILLA.—Euskaljerri'ko ipui ta gertakizun, oitura ta
siniskeri, atsoitiz eta esakera, ume-kantatxo ta olerki errikoi-bildu-
mak. Esate baterako, idatzi aldu iñork sekulan gure errian Azkue'ren
“Euskaljerriaren Yakintza” izeneko lau-liburuekin neurtu litekenik?
Azkue'k lan au bere amari eskiñi zion.

LAUGARREN SAILLA.—Bere-buruz sortutako literatura lanak: ger-
trudiak, antzerkiak, itzaldiak, olerkiak eta erlijio ta beste gai-mota
guzietako ezin zenbatu ala lantxo. Saill ontan —jarraitzen du esa-
naz Arrue jaunak— badu Azkue'k gipuzkoarrok txit begiko degun
lan bat: gipuzkera osotuan idatzitako “Ardi Galdua” deritzaion ger-
trudia...

BOSTGARREN SAILLA.—Euskerari buruz, eta euskalari eta grama-
tikalari bezela, egin zituan lanak. “Euskal Izkindea”, “Método Prá-
ctico de Aprender el Vascuence”, “Prontuario de la Lengua Vasca”
izeneko pitxia, “Gipuzkera Osotua”, “Morfología Vasca”, ta berariz
“Diccionario Vasco-Español-Francés”. Esan genezake —dio— oker
aundirik gabe, Azkue'ren Iztegi au, iñoiz euskerari buruz egin dan
lanik bikain eta garaiena dala, ta gaurko euskal-idazle ta euskal-iztun
aundi ta txiki guzian makulua, gaiñera... “(Egundoko txalo-ots bu-
rrundaratsu batek moztu zion gure izlari gartsuari urrengo esanaia;
laña bein ixilluna egin zanean jarraitu zuan esanaiz): “Evangelioko
talentu-alegi ezaguneko morroi alper-nagi arek bezela etzuan jokatu
Azkue'k.” (Txalo aundiak berriz ere.) “Azkue'ren Iztegia ta beste
lanegiñak —dio— osatu ta zabaldu egin bear ditugu! Ortarako, or-
dea, dirua bear... Zorioneko dirua!”

Eta dirurik ezak dakarkigun kaltea adierazi nairik bezela, ta
ipui-antzean, onela digu Arrue jaunak:

“Gipuzkoa'ko Altzo deritzaion erri-txiki bateko mutilzar bere-
koi, dollor, zikotz eta ausarta batek, aldakizute laguntza baten eske
joan zitzaizkion beartsu batzuei zer erantzun zien? Ara: “Dirurik
ezpadezute, alperrik zabiltzate; gure erriko apaizak, dirurik gabe, ez
dik mezarik ematen...” (Par-algarak.)

“Azkue'ren illobitik datorkigun deia —dio—, auxe da: Euskal-
dunok euskeraren alderako langintzarako geren berezitasun guziak

alde batera ososro ta bein-betiko utzi ta danok, elkartutzeko, danok batutzeko..." (Txalo aundiak berriz ere.)

"Bukatzeko —dio— euzkaltzale-giputz guzien izenean, eta Azkue'ren illobitik datorrigun deiari erantzunaz, biotz-biotzez eta begiramen osoaz auspezturik, Azkue aundiaren Bizkaya'ko illobi gurgarri orren oiñetan ipintzen det nik, mendi-larrosez egindako koroe apal bat lez, Gipuzkoa'ko olerkari zar baten bertso sorta au:

...“Danak nai-dute
Lege-Zarrak dakarrena,
Eta ez dute ezagututzen
Izkuntza dala aurrena.
Miru gaiztoak menderatutzen
Duten bezela uxoa,
Ez dezagula iltzera utzi
Gure EUSKERA gaxua.”

Egundo iñungo itzaldi ez jaietan entzun ez ditugun txalo gogor-sutsuak luzaro iraun zuten Arrue gure izlari trebe, gartsu ta bikañaren itzaldi biotzkoiaaren ondorean. Une artan ba'zirudin leku-itxi-aundi ark eztanda egin bear zuala, euskaldunen barru-barrundiko poztasun-indarraren eutsi-eziñez; eta gure biotzak sutan jarri zitun izlari gartsuak, itz-lekutik alenduta gero, berriro agertu bear izan zuan entzule zaratatsuen aurrera, burua makurtu eta besoak goruntz jasorik anaiki erantzunaz entzuleok ain gogotsu berrari zuzendu genizkion txalo-burrundaratsu aieri.

Urrengo ikuskizuna, “Lau Urte Aroak” deritzana, Olaeta ospetsuaren ongi eraldu ta ezitako dantzari-taldeak Orkesta'ren soñuotsean zoragarriro egitu zuten. Ikuskizun alaigarri au, zer esanik ez, guztiz atsegin izan zitzaigula, ta dantzari zoli aiek, gogoz txalotu genduzen.

Ondoren, eta uste-uste gabe, Muxika'ko Urretxindor zanaren seme Enbeita'tar Balendin bertsolari argia azaldu zitzaigun, aurrezaur, eta bere agerkuna izugarrizko txalo-ots-artean artua izan zan. Ona emen ekiñaldi batean bota zizkigun bost bertso txalogarriak:

I

Muxika aldeko txindor txiki bat
kantari emen dozue,
pozaren aundiz bere biotza
daukana erdibitute;
Azkue jaunán gogo-aldezko
omen-jaira etorrite.

Ta zergaitik ez? Azkue jauna
guztiok ba'gendun maite?
Nai izan da be biar dan aña
ezin goratu gengike.
Zelan azaldu zenbat lan ein daun
Euskera Ama'ren alde?
Azkue jauna ez-da aiztuko gure odola
zañetan daukagun arte!

II

Maitasunaren indarra zer dan
biar dan lez azaltzeko,
gizonak daukan argia ez da
naikua orretarako;
egiz alkarraz maite diran bik
ez dabe elkar galduko,
ez dau ez irik ez txintxerarik
maitasun ori lotzeko.
Azkue jaunak maitasun ori eukan
gure Euskerea'rentzako;
euskaldun sendo, biotz-andiko,
erri-maitale zalako.
Gauza danetan Euskeria zan
maitiena beretzako,
Azkue jaunak jarraitzalliak bagara
Euskera ez da galduko!

III

Lekeitio da itxas-ertzeko
erri-baketsu euskalduna,
oitura onez eta Euskera
gozoan mintzatzen dana.
Erri euskeldun baketsu ortan
jaio zan Azkue jauna,
bere amaren altzo-beroan
Euskera ikasi ebana.
Ama da beti txikitxuentat
zimintarririk onena
zorioneko bere izkuntza
erakusten deutson Ama.
Ori da amak emon leikion
ugatz-señalik ederrena

Ama'rengandik yatorku gure
Euskera'n anditasuna
ziñaldaritzat emen daukogu
Azkue jaunana izena
gaur-eguneko jakitunetan
gorengo jarten dabena.

IV

Batzuk diñoe Euskera oso
gatxa dala ikasteko,
nik ez dot uste ain gatxa danik
ikasi gura ezkeru.
Langille txarrak atxaki asko
beti dauko lanerako,
Euskera egiz maite ba'gendu
ez geunke ori esango.
Batzuk beingoan ikasten dabe
ikasi nai dabelako,
beste batzuek nagiagaitik
utzi oi dabe geroko;
gauza bat orain esaten noia
egi andia dalako:
Gure Euskera biar ba'gendu
dirua irabazteko,
andi ta txiki, zar eta gazte,
danak leukie jakingo.

V

Nire biotzak oindiñokarren
yarrantu nai-dau kantari,
bere barrena beti dalako
Euskerea'ren egarri;
baña larregi luzatu barik
amaitutera noia ni.
Amaituteko agur bero bat
gure Euskaltzaindia'ri,
euskaltzalien askar-gurena
jai-au gertau dabeneri.
"EKIN TA YARRAI" Euskera'n alde
uri, sendi ta baserri,
goratu daigun gure "Txinparta"
euskaltzale ta antzeslari,

gure euskal-dantzen oroigarritzat
 zorionak Olaeta yaunari.
 Zer esan neike beste gauzarik?
 Guztoi ONGI-ETORRI!
 Gora Azkue eta Euskera;
 ORAIN, GERO ETA BETI!!

Ango txaloak, zoragarritzko bertso bakoitzaren bukaeran! Eta urrango, zer? "Ekaitza" deritzan gertirudia, "Txinparta"-ko antzeslari jatorren gain.

Aurretiko ikuskizunak, alaiarriak izan ba'zitzazkigun ere, oraingo au, benetan ituna, kupiragarriagorik ezindakoa gerta-zitzaigun, antzerkiaren izenak berak adierazten duan bezela. Ekaitza! Baña zeñen jator, zeñen berezki egitu zuten, antzezleri trebe aiek, gertirudi negargarri onen ondore ikaragarria!

Leendik beste ekaitz-jasa izugarri batek, senarra ta bi seme bikain lapurtu zizkion mariñel-andra-alargun errukarriaren azkeneko seme-gazte bakarra, berrizko ekaitz-dardaratsuak urperaturik, ez seme, ez señide, ez inolazko irabazpide ta laguntzarik gabe gelditzen da alargun-andra gaxoa. Gertirudi gogorra ta benetan mingotsa auxe, ta bi aldiz tamalgarria. Aurra bezelaxe, zar eta gazteok, emakume ta gizonok, mara-mara negar egin gendun... negar-malkoz bustitako eskuekin gogotsu txalotu genitularik ain jator lan egin zuten neska-mutillezko antzeslari txalogarri aiek.

Baña urrango ikus-atala, aurreragokoa bañore biotz-ukigarriagoa izan zitzaigun oraindik; eta berriz ere negar egin gendun... Baña, craingoan, POZEZKO NEGARRA...

"EKIN ETA YARRAI".—Ama Euskera'ri omena.

Egia esan bear ba'det, ezin aurkitu ditut gertirudi barrenkor onen egikun-izukorrak ikuslloi barrenean eragin zigun biotz-zirrar gozatsuaeren berri bear-bezela EGAN'en irakurleai adierazi aal-izateko bearrezko zaizkidan itz egokiak; baña, gutxi-gora-bera, onela azaldu zan:

Antzetzokiaren erdi-erdian, Gernika'ko Zugaitza. Bere oñetan, beltzez jantziriko alargun-andra-zar itxurako bat, belauniko, "Ama Euskera" iruditzen bezela.

Ziarsolo bilbotar gazte-argiak, euskera ederrean, eta guztiz egoki ta entzungarri, agertu zuan aitaturiko irudi bi aien esanaia, eta bereala, irudi oargarri aien aurretik bat-banaka igaro ziran, ongi gerturiko arrantzale, nekazari, langille, gizon ikasi, lege-gizon eta elizgizon taldeak, zuaitz ikurkorraren aurrean geldidunatxo bat egiñik. esanaz:

"Ama Euskera: Gu, zure seme-alaba leialak gera. Euskaldunak gera! Euskeraz mintzatuko gera, beti, eta, etzera ilko, Ama!"

Beriala, neskato-mutiko talde bat igaro zan, aurretikoen antzera, esanaz :

“Ama Euskera: Guk, zori-txarrez, eztaigu euskeraz mintzatzen; baña zin egiten degu: ikasiko degula, eta aurrerantzean beti euskeraz mintzatuko gerala. Guk indarberrituko zaitugu, ta etzera ilko, Ama!”

Orduan bat-batetan jaikitzen il-antzean aurkitzen dan andra zar itxurakoa, apain-apain jantzia, gazte-gazte biurtua, eta itz-dagi esanaz :

“Ene semeok: zuek azaldu diazuten maitasun egiazko ori dala-bide, indarberritu ta gastetu egin naiz. Bisiko naiz, beraz. Ez naiz ilko!”

Ango txaloak, berriz ere! Eta “Gernika’ko Arbola” guzior arte gartsu ta gogotsu abestu ondoren, Orkesta’ren “Marcha Real” eresi-otsean amaitu eta irten giñan, esku-zapiekin pozezko negar-malko-mardulak legortuaz, beti gogoan izango degun Antzoki aundi artatik.

Eta Euskaltzaindia’koekin “Maroño”-nean *euskeraz* bazkaldu ondoren, eta Arrue jauna gerekin genula, berriro Durango, Eibar. Deba, Zumaya ta Orio’n barrena, Donostia’ra giñan, bakoitzak bere kolkorako esanaz: *“Urrengo orrelako EUSKAL-EGUNIK, nun eta noiz izango ote-degu?”*

ZELETA

IMFC'EN BEDERATZIGARREN URTEROKO BATZARRA

(Lengo zenbakitik dator)

- VI. *Eskozia-ko, Ikasbatzak Edimburgo'n Ikastola Nagusiko bilkuntzetan, gertu ditun Eskozia Folklore'ko soñubildueri beiraldi bat, Francis Collinson (Ezkozia-ko Ikasbatza, Edimburgo'ko ikastetxe Nagusia).*

Aurrenen, Eskozia-ko Ikasbatzak ditun bilkuntzetan nungo soñu ta eresi sartzen diran, aipatzen ditu Collinson Jaunak. Orreitan, berriz, berak aipatzen ditunak dira, Gales'ko eresi sail eskozia-tarra, Lowland'eko (Beterrikoa), Orkney ta Shetland'ekoa. Orratio, Gales'ko lankantak guztiz galtzeko bidean aguro doazi. Abesti orreik, ba, erriak aspaldiko zeregiñetan jarduten zunean, jendeak kantatzeko asmatu ziran. Edota, ortarako asmatu ez ba'ziran, erriaren eguneko biarrean jendeak kantatzeko egoki tajutuak izan ziran. Olako denak, alegia, berealakoan suntsituko dira, orain biarrak mekanika bidez egiten diralako. Adibidez aitatu daitezke, noski, irulantegiak, oyal zapalketak, ale xeeketak, txalupontzien eraginketak, oriek arraunen ordeztu motorren indarrez igitzen dira-eta.

Gaur ere Hebrida'etan oraindik arkitzen dira Ossian baladak, eta ugari arkitzen dana, baitipat, da, "Port-y-beal" eresia, yantzarako abesten dan ao-soñua.

Orreitzat gañera, "Pibroch" deritzayon eresi saila dugu bilduetan, garrantzi aundikoa bera, noski, kornamusaz jotzen dan (Goierriko) Highland'eko eresi klasikoa. Ainbateko sail ori, berriz, jotzalle zaarrenean erakustez doñuarian jaso da, berayek ere beste jotzalle antxiñagoen abitez eta erakustez, alaber, jaso izan zutena beñola. Soñularien errezkada orri, berriz, beroyen jatorriari gora jarraika igoztean, MacCrimmon eta MacArthur kornamusalari bikaiñenak edireiten dira bidean. "Pibroch" soñuetan onenbesteko ulergaitza idoroten dugu, erri ereskiñendako musika jakintsua erabiltzen dala, alegia.

Soñu ori, ba, Pibroch'ena, guk aintzat artzen oituta gauden erri eresitik bereiziki itzurtzen da, ark bapatean asmatutako gaikirik ez dulako. Melodiak daroan adelu geiki bakoitza onelako ta olako arauaren tajuan zeatz jarria da. Alabañan, soñu enda ori erri ertizat aipatzen dugu, berori Irakasleak ikasleari bitartekorik gabe irakatsia izan dalako, ta, gañera, bere musikarrik iñoiz (orain oraintsu ez ba'da) idaztez jasoan izan ez dalako. Orregatik, beraz, erri abitzez eldu zai-gulako, erri ertizat aipatzen ba'da, eretxi zuzena da. Orrezkero, berriz, bere etorkuna aozko abitzaren aldiraño igotzen da. Pibroch'en irakastea artarako izen bereziz egiten zan eta ola irakasteko sistemak donu bakoitzaren goiera ez ezen, erri moaren gorabeera ere agertzen zun. Ainbateko irakasbide berezia "Canntaireachd" aotsez zan ezagun. Ta gaur olako sistemarrik kornamusa jotzalle zaar zenbaitzuk baizen, beste iñork ez daki.

Eskozia-ko ipar-egualdean, Strathspey eskualdean, oraindio txit edatua da arrabitaren soñu jotze oitura. Eskualde ortik dakar bere izenondoa yantzarako dan alako ritmo batek. (Goierriko) Highland'eko sortaldean, tankeraz kornamusakin jotzeko dan eresia, geroago ta geyago oarkatzen da biliñaz jotzen diran soñuetan.

Goierriko beste ereskiñ zaar agurgarri bat Jew's edota Jaw's Arpa deritzayona da. Idazleak batez ere berori aipatzen du, Kilda Done izaroan erabilli izan dan ereskiña, ia berori bakarrik izan dalako. Orañ izaro ortan biztalerik ez da.

Gure bilkuntzetan oraindio beste "Bothy-Ballad" deritzayona bizi da, beori Beteddi'ko ipar-egualdean bizi dan eresoiñu berezia.

Antxiña Eskozia-ko balada nagusiei, mugako Baladak zeritzayen, beroyek Engelandan ta Eskoterri bitarteko lurmugetan geyen atxikiak zeudelako. Orañ, berriz, ez dira arkitzen ipar-egualdeko alderdian baizen, ta batez ere ontzigiñen artean. Gure Ikasbatzak ba-ditu olako adibide gogoangarri batzuek.

Azkenik, osteran, itzaldi labur au bukatzeko, laguntzik gabeko Psalmoen gaalerazko soñua aipatu bear da, ipar-arratsaldeko alderdian abesten dana.

VII. *Babiera'ko errikanta ta erriyantzak* Han Seidl (Babiera'ko Radio Zabalkundea).

Babiera'ko Radio Zabalkundean, diño Seidl Jaunak, bere Artxi-boetan daukazkin doñuarietan, bi milla errikanta ta eun erriyantza bilduta arkitzen dira. Ori, berriz, orañ 25 urte lehenago Goi Babiera'n errikanta ta erriyantzak beerakunde laisterrez gutziz galtzera zi-joazela.

Igazitako aldi ortan Folklore lanean ari ziran biltzaille bakanetan,

beintzat, aipatu dezagun Kurt Huber Jauna, Munich'eko Ikastetxe Nagusian Oarvide Psikologia Irakaslea. Ta baita aipatu dezagun Pauli Kiem ere, Tirolmugako baserritarra. Jendetza aundia, ordea, Folklore eresi ta soñuen alde biziki esnarazi izan duna, ezpairik gabe, Babiera'ko Irrati Zabalkundea da. Beronek, igazi zan 1930g. urtean, gorago aipaturiko gizon bi orreikin, Rottach-Egern'en (Tegern-aintzira ondoan) erriabesti egun bät antolatu zun. Arloa itxaropide aundiko ez zan, bañan egundañoko ondoren ospatsu ta baikorra izan zan egunarena.

Aspaldi ortan, baliozko errikantaen kopurua nolabait erdizkakoa, zan. Berten Eguberri abestiak, eize kanta, maite kanta eta biargiñen kanta batzuek, beste baladaen antzeko antxiñako kondaira abestiak, eta Jodel zenbaitzuk ziran aitagarri. Alabañan, sail ori kazkarra izan arren, an oldez irazeki zan errikantaen adore sutsua, oiezbezelakoa izan zan. Arrezker_o asi zan indartzen, aztuta zeuden erri abesti ta yantzaen pizkunde bultzakada. Orrekin, gañera, Austria'ko errialde urrean arkitzen diran Salzburg, Tirol eta Estiria'ko Folklore pizkundea ere batera ernetzen asi zan.

Beraz, 1930g. urte arrezkero, Folklore'ren berpizkunde arloari zenbaitzuk alegiñez ekin zioten. Eta ortan, noski, ez zan asmaketa onik eza, ez gogo onik eza, ukan. Bañan alegiñak elerti ta olerti gayetan egiten sayatu ziran, eta berayen nayera Folklore'rako baño Folklore'ren Jakintzarako ta idazlanerako gogotsuagoa izan zan, eta orrela ekiñaldiak irauketarik ez zun ukan. Bilkuntzak bakarrik ez zioten erriari kantari izateraño eragiñ. Gañera, asierako indarketak beera egin zuten, lehengoko abesti endak kantatzeko, sarritan bi abots, buruko ta bularrekoa, aldizka, bata bestearen urrengo aldatuz, bear ziran-eta. Orrek, berriz, alabearrez zekarren oker bat au, artarako doñu bat, berorren arauz notak jartzeko, besterik eziñ aukeratu zala. Sarritan ere, baitipat, abots aitzina edo melodi nagusia bigarren abotseko malletan zebillen. Beste irugarren okerra, pizkundearen kaltegarri izan zana, alegia, onenbestekoa zan, abestiak lau zatitan idatziak ziran (abots aunitzeko madrigalsoñuaren antzera). Ori, berriz, Babiera'ko errikantaetan idazte oitugabea zan, angoak fabordon'erako egoki diran idazkera erabiltzen dutelako. Orrenbesteko okerkuneak zuzendu zituten Kurt Huber eta Pauli Kiem'ek, eta asiera bertatik, Folklore soñuen pizkundea iziotzeko, Radio Zabalkundea aukeratu zuten. Berayek zeretxioten, ba, erriari kantatzen ateraño eragiteko. berorri entzunerazteko bidea, bear bearreko zala.

Babiera'ko Radio Zabalkundea, arrezkero, folklorezale bi orreikin, errikanta billerak sarritan eratzen zitutelarik, ekiñaldi zabalagoa aurrera erodateko legokion oiñarri billa asi zan. Bera abesti ta yantzak doñuarietan irartzen eta batzen bakarrik ez da ari zeregiñez, baita erriaren azibide lanean ere, ortarako Goi Alemania'ko errikantaen

erestajua jarraibidetzat onarturik arretaz sayatzen dalako. Onenbesteko azibide lanaren zitua Irratetxeko izgela bertan baño errikobla-
rian alderdian obeto nabari jartzen da.

Gaur, 25 urte ondoren, Rario Zabalkunde babieratarrak Jodel kanta, abesti ta yantza sail arrigarria azaoka eskuetan derabil, olako kopu-
rurik inor arritzeko lañi izango ez delakoan, entzulea bizi dan arren.
Ainbesteko bilkuntz ori aspalditik Folklore bizitik poliki jasoia izan
da, ta berriz illunbean berori betikoz ezkutatu ez ba'da, orri Irrati
Zabalkunde babieratarraren ardurari zor zayo.

VIII. *Gaurko Hungaria'n eresi Folklore'k musika Jakintzan eta mu-
sika Ertian agertzen dun garrantzia, Pál Járdany (Budapest).*

Hungaria'n, Pál Járdany'k deritzanez, erimusikak beste Euro-
pa'ko alderdi geyentsuenetan baño garrantzi aundiagoa dager. Gerta-
kun orren adierazkuna emateko, berriz, gogoangarri dala, diño berak,
ungariar baserriarren musika 20g. gizamendearen asieran, oraíndik
bestelako labaki ertsi bat zala, irietako musikalari jakintsuek berori
ozta ozta zutelako ezagun.

Artan, Bártok eta Kodaly'ri eskerrak, beroyek eldu ta Hunga-
ria'ko erimusika sortetan bildu zutela, berayen lan orrekin egoera
bapatean aldatu zan. Eresi Folklore, ba, arrezkeroz, eresgille ta eres-
jakitunen zeregiñ miñenean biurtu zan. Osterantzeko ereslariiek, nos-
ki, ungiar musika jakintsu jatorra eraikitzen gogoz diardute, baña
beti edozelako ereslanaren jatorria erri erotik jasotzekotan ari dirala.
Musika jakitunek, ostera, erri melodiak biltzen eta sistematen diar-
dute. Beroyek ari dira Hungaria'ko erri soñuak eta beste arrotzerriko
abestiak ikasten, beuren arteko elkar uztardurarik ote danentz, jakiteko.
Gañera, baita ari dira, berebat, Ungaria'ko Folklore abitza
ta bertako musika jakintsua ere aztertzen, beuren arteko ere elkar
uztardurarik ba ote danentz, jakiteko.

Kodály'ren ikaslana gerokoen jakinbiderako oiñarri izan zan.
Bere idazlan orrek, ba, "Musika'ren endajakintza ta kondaira", ale-
gia, ondoren ona ekarri zun, oraíñ 20 batzu urte ezkeru, orrekin
Ungaria'ko musika jakintsuak antxiñako idaztagiri edota eskuidaztien
ikasbidean jarduteko jakin azkuraz enarazten asi zan-eta. Ori ez
ezen, berak, gañera, oraíndik galdugabeko abitz ogasunaz lehen esan-
dako jakintsuak ardura artzeraño piztu zitun, gertatze askotan an-
txiñako musika lehena berorren ondakiñak, beintzat, abitzaren bidez
soillik eldu zaizkigu-ta.

Sortalariek, iñolaz, Folklore Jakinbidean zeregiñ garrantzitsuena
betetzen artegabe alegiñez ari dira. (Zenbait Batz ortan ari dira, ba.)
Beste beñolako arlo aundi bat, alaber, zera da, Ungaria'ko folkloregai

danaren, tarteka ateratzen dan arren, argitaratzea. (Iru sorta ageri bai dira.) Oraindaño sistema arauz argitaldu dan folkloregai ugari ori ixillean utzita, ekintza ortan oraindio aipalaiñ da, xoko berezietako monografi-sortaren argitaratzea.

Orretaz gañera, Folklorezale ungariarrak oldozbideko zenbait izkizunen azterketa lanari ekin diote. Izkizun nagusiena, berri, onenbestekoa denez, Eres Akademia'ko ereserti Ikastolan Zoltán Kodály'ren menpean aztertzen ari dira. Zeregiñ ortan, ba, Ungaria'ko erri abestiari batetik eta bestetik, berriz, irietako erti abesti jakintsuari, bañan errikutsua naasten asi zayonari, mugak jartzeko lanean diardute.

Errikanta sorta aunitz, berriz, beste argitaldi jakintsuen gañez agertu izan dira.

Azibidea da, noski, folklore abestien alde egin daiteken zabalkunderako, onduen legokiken lanlurra. Bai aurtxoen ikastoletan, bai Eres Akademia'ko ikastol nagusietan, errikanta geyenen erakusten da abesti ta musikaren ikastaldietan. Errikanta ta erriyantzaen pizkunderako ta zabalkunderako eragille aipagarrien dira, noski, Folklore ertilanak gertatzen dituten gizabatz eta gizataldeak. Beroyetan, berriz, oberena, baita arrotzerrietan ere izen aipua erdetsi izan duna, Laterri Agintaritzaren ardurapean jarri ta dabillena da.

Ungaria'ko Eresbatzetan oraiñ kanta oi diran abesti sailletan, baitipat, olako aunitz errikanta artetik egoki egindako antolakizunak dira. Gaur, ere, Bártok eta Kodály'ren atzeko belaunaldian gora datorzen eresgille ia guziek, erri abestietan arkitu duten arnasaren gortargia dakarte.

IX. *Estiria'ko erri abestiak nola aldatu diran eta galdu diran, erakusteko, adibide bi*, Walter Wünsch (Graz, Austria).

Austria'ko erriaren azibidean, diño Wünsch Jaunak, erri kantaen irakaskuntza garrantzi aundikoa da. Austria izan da, iñolaz, abesti sortak biltzeko, bere Laterri Jaurgoaren bidez, aurrenen ofizialki agindu izan dun erridia. Alabañan, abesti sorta oriek iraukitzeko, eunkada bateko baño urte geyagoz izerdi patsetan eta ikaskizunetan jardun izan dan arren, kanta sailen arpegiera aldatuaz joan dala, ta baita erri kantari taldeak ere, berebat, ordeka etorri izan dirala, auteman dugu. Nolabait, beintzat, gizarte aldetik eta Kultura aldetik datoz, abitzez zetorren kanta pillu yoria galerazi izan duten zioak, eta gaurko abestien egitura aldarazi izan dutenak. Erri kantaen irakaste ta ardurak dun itua zera da, noski, erri eresia bizirik iraukitzea. Ortarako, berriz, 1900g. urtean, edonunbait, onenbesteko asma-kizuna egiten sayatu zan: giza abesbatzetarako eresia lauко abotsetan

idatzi zan, baña bertan jartzen zan "abots aitzina edo nagusia" (edo kanta lokagabea) beti erri melodi jatorra izaten zan. Olako sayaketa gaur bertan ere ondoriozkoa da. Orrek, egiz, ez dakarkie laguntz aundirik jatorrizko koblariei, bañan onuratsu da beste gizarte malle-tako abeslariendako, adbz., abesteli asabatarrendako. Orain lau abots naasi dakarzki idazterak, berau egun geyen oitzen bai-da, noski, ez dio erri kantari aldakizunik gañera ekarri.

Antxiñako ta egiazko asaba eresiak aldakizunak izan ditula, zer esanik ez da. Zenbait olako, adbz., aipatu daitezke: Folkloreizuna sortu da, erritmoen bizitasuna galdu da, lehenago Estiria'ko abestiak oitzen zun iru abotsetarako idaztera galdu da, Azken orrek, berriz, armonia beraren galera ekarri du, ango abestiak lau abotsetara kantatzearren abesperen edo bajua idazketan naasi sartzen dalako.

Orrekin, berriz, kanta jatorraren egitura galtzen dala, Jodel'etan oraindik obeto ta garbiago ageri da. Abesperen edo bajua naasi sartuaz, ba, ta orrekin lau abotsetarako kanta sortzen dalako, onenbesteko okerrak oartzten dira: berezko doñu zurubiaren (asoiñ zurubiaren edo "ekmel doñuen") entzuera galtzen da, buruko abotsa edo abesizuna ere bai, ta bi edota iru abotseko Jodel'en ordez Jodel-abesbatza sortzen da, Orrenbeste, berriz, jende ukandunen edo ogasundunen (de los burgueses) Folkloreizuna da, ez, ordea, erri kanta.

Gaur, baña, abeslariak ez dira taldeka batzen, beuren gizarte mellen neurrian. Orrezkerok, galdekizun bat onela, nereko, jarri daiteke danen aurrean: Nortzuek dira, jatorrizko ta egiazko erri kantaen abitza dakartenak? Oriek, ba, eresi ogasuna urrundiko ibartzokoetan kantatzen duten auzotar batzuek bakarrik ote dira? Edota ongi esan aal daiteke, gaur erri musika edozelatan landu ta ardurapean artzen duten denak ere ba-dirala musika jatorraren ekarle? Nerekiko, beintzat, dut, gizonaren erabakizun denak erri musikaren gaiki (elementu) gogoangarriak dirala.

X. *Gaurko errikanta ta erriyantzak Eslobakia'n*, Frantisek Poloczek (Eslobakia'ko Yakintza Akademia, Bratislava, Txekoslovakia).

Eslobakia da, Poloczek Jaunaren eretxiz Kondaira'ko Kultura'rako ta Geografia'rako ikasmiñ bizienetarikoa erretzen dun Europa'ko laubideta, bertan aspaldidanik sortaldeko ta sartaldelko errien kulturak naastu izan diralako.

Eslobakiarrak, gañera, ibartzoko igoeziñetan bizi dira. Ori, berriz, beste iñundiko Kultura ta Gizabidea bertan sartu dediñ, zoztor aundia da. (Ezta ez zan bertan laterri ikastolik ere 20g. gizaldiaren asiera arte). Bañan orrela, alegia, auzoetan eta baserrietan iraun ahal izan

dute kanta zahar eta erriyantzak, berorreik baserritarren eta artzayen antxiñako jakitatearen aztarrenak, noski. Orreik dakarte, ba, oraiñ aztertu daiteken Folklore bizia.

185g. urte arte Eslobakiarrak artzai ta auzotarrak ziran, eta orrek eratxiki zion alakoxe berezitasuna Folklore ereski ta yantzari. Berayen melodi egitura (oitura kanta ta biargiñen kantak) laudoñukoa da (laugarrengeotan idatzitako melodiak, alegia). Musika jantzeko ereskiñ jatorra, berriz, "Gadjy" da (kornamusa, puxikatxirula).

Artzai bizibidearen aztura, berriz, 14g.'etik 16g. gizaldiraño Bakalarren mendegoa sortu zan Kultura'kin elkar uztarduraz lotzen da. Kanta ta yantza orien melodi egiturak, artzayen eta basalapurren bizikeratik beuren erestitza edo elea jasotzen zutenena, bostdoñuko (nagusi ta txikia) sistema du oiñarrizat. Ereskiñ jatorrak, otera, dira "fujara" (edota txistu luzea) ta "pastierska pistala" (edota txistu motza). Geroago, berriz, XVIIg. gizaldiaren asieran, eta sortaldeko ta iparraldeko muga erriak eraginda, noski, goragoko sistema bi oriek armonijakintzari edo ereskidebideari toki egin zioten. Eta 185g.'etik, ordea, ungarier eresbide berriari.

Beraz, zenbat ere azkenengo pizkunde orrek folkloretasunaz eslobakiar erriyende artean oiartzun ozenagoa sortarazi dun, ainbat ere larriagoa da berorren iraukitzea.

Errikanta ta yantzak, alegia, erriak elkartasunean batzeko ugal indartsuak dira. Orregatik, Eslobakiarren Kulturabidean beraye toki goitsu bat zaindu bear lizayeke. Gañera, guragarri litzake, Ikastetxe Nagusiak beuren atea Folklore Eresiari idekiko ba'lizkio, eta Laterriak zeregiñ orren ardurabatzen bateri, egisarien ordainduz, bere ekiñalean urgaziko ba'lio. (Olako lanak izendegi ta Artxibo artarakoak idukiko litzuke.) Folklore Batz orren itua litzake, berriz errikanta ta erriyantzaen pizkundera azken gararaño eroatea (baita zabalkundera ta folkloreyajak antolatzea ere). Pizkunde ortan batera lan egingo lukete ikastolak, folklorezale asiberriak eta elduak, kanta ta yantzataldeak, beroyek Laterri Jaurgoaren aldetik oraiñ laguntza ba-dutenez.

Eslobakia'ko Jakintzaen edestian (kondairan), Folklore Eresiaren azterketa jakintsua egiteko, lehengo aldiz jarri zan artarako bear zan asoiña. Orrek ernarazi bear lituke eresgilleak, beraunek erriabestien alorrean sayaketa berriak asmatu ditzaten. Eresgilliek sayatu bear lirake, baitipat, errikantaen eta oraingo musikak bere gotargia uler-tarazteko derabilzkin erabidien bapidea billatzen. Bapide orren galderantzun nagusienak, berriz, onenbestekoak izango lirake: erritmoa ta neurria, melodigintza ta armonigintza (edo ereskidegintza), ereskiñen eta giza abotsen erabilketa.

XI. *Pakistan egualdeko errikantak*, Abbasuddin Ahmed.

Beste edonungo eskualdetan bezela, diño Abbasuddin Ahmed Jau-nak, Pakistan sortaldeko errisoñua ere, erriaren kultura bakuna da-nean, eta gizakume ta emakumiek gutxixko ikasiak diranean, sortzen da. Izanik zuzenago eragiten diete berayei, beste artekotasunaren be-arriak gabe, ta beuren atuna (edo oarrikastea) berekoia goa izaten da. Lurbirako alderdietan, bakoitzak errisoñu berezia idukitzen du, lur-rak danetan berdiñiak ez diralako. Alderdi batzuetan, ba, mendisailak, bestetzuetan, berriz, artegiak, bestetzuetan, berriz, zoparren zabalak jabe dira. Gure artean, ordea, ibaya da jabe, landa zabalaren barna bere bideari zearka mearka jarraitzen diolarik.

Gure arteko erri eresia danetarakoa da, beena ta biotzargi ta alaya. Samindura sakonekoa da, ta askotan gure nekazarien gogo biguiñ samurra azaltzen du.

Eresia bere egituraz bakuna izan oi da. Erritmoa arauz egiña da. Bañan ez aiñ ondo olerkidea. Melodia, jatorra izan arren, ertilanez pitiñ bat atondutako doñuetan aritzen da. Geroago, errisoñuak beurak baño beste aurreragoko soñu baten doñua aukeratu dute, arekin kan-tatzen abeslariak oituago diralako. Batzuetan, berriz, erri atsotitza jartzen zayo ertilaneko melodi berriari.

Beste errietan bezela, gure erri abestia enda askotakoa da. Nik ez dut artu, Pakistan sortaldean kantatzen diran errikantaen eredu askotakoak banan banan zuei erraiteko erabakirik. Orren ordez, zen-bait enda laburki azalduko dizkizuet: Bhatiali, Arraunlarien kanta, Jari, Bhaoaia, Murshidi, Marfati, Dehatatta, ta orrela. Gure abestiak laguntzeko musikaz kanta oi dira, askotan ereskiñen bidez, ara, Do-taara, Banshi (txirula), Miridanga, Khanjani, Doogi, Kartal (juare-txoa), Ektara (aribateko ereskiña) ta abar.

Gure "Bhatiali" soñuetan melodia lurgañetik ortzegorantz egurats zabalera egarazten da, bañan ez da beeko lurraz ahanzten, eta oster-a jeixten da beera. Doñu gorakadak kantalots zuzen eta bakunaz abes-lariaren gogo ikera azaltzen du.

Ibaya astiro doa beerantz. Arraunlaria bere etxera itzultzen da, eguneko lanaren ostein. Goian ortzea urdiñ, beean eguaratxa bare da. Ibaigizonaren irudimena eguratsetik zear gora yoranez doa, ta onela kantaltotsez asten da:

"Amar Gahin Ganger Naya."

Bere gogaketa, ba, urrundiko lurralde itzaltzuetan dabil ametsetan, andik maiteminduak berari bayetz deikuna dagio-ta.

Bañan ortzea sargori biurtzen da. Aizejasa esnatzen da. Ibaya zurrunbilloka asten. Aizaro artan arraunlariak gogartzen du, gañera dator-kion galtzoria, ta Goiko Arduratasunari laguntza deika, eki-ten dio:

“Nadir Kul Nai Kinar Nai.”

“Eguaratxak (ibayak) ez du ugañik, ez du bazterrik. Zeiñ bazterrerara joko du berak, nora itzuliko da bera? Nundik ori berak jakinen ote ahal du? Odeimultsoak bestaldeko ugañetan aurkez jarri dira, urre gorritzko inusturiak odeitartetik argitasuna dario, ibaya urjasaren bultzaldiz laisterka beera doa.”

Artan, ibaya orroka ta asarreka asten da. Ba-dator gañera ekaitza. Ibaya puzten, arrotzen da. Arraunlaria ta bere lagunak mendibeze-lako uñen artean lerrenak egiten ari dira. Egualdi txarraz jabetzen dira. Ozarti ekiten diote aurka. Burrukan dabiltz ibayakin eta “Sari” kanta (biargiñena) onela yalkitzen dute:

“Oh, Majhire Aji Jhar Tufane Chalao Tari.”

“Bere biotza ekaitzaren aurrean pozkarior yantzan ari da. Marrazo ta kokodrioloak bere yantzalagun dira...”

Ibayak gure erri arteko jarduraetan alde nagusiena dun arren, izadiak (naturalezak) ere ba-dakarzki bere erestitzak. Jendebatzak bestelako endakantak abesten ditu, “Jari” izenondokoak. Olakoetan, abots aitzin batek ipuiren bat, edo gertariren bat edo kantagairen bat erraiten du, eta beste gizapillo batek beuren abotsak eresbatuz onela abesten dute:

“Allah, Megh De Pani De.”

“Eguerdian ondarra andikaldeko islarano edatzen da, eguzkitan biotza irakiñez eta egarriz joka ari da. Ene Allah!, iguzu abaro ta ebia. Ortzegoia itzebakitu da, ta lurra, berriz, idortu da. Lañoen Jabea lotan dago, berak emanen digu ebia. Ene Allah!, iguzu abaro ta ebia.”

Oi danez olakoetan, gure erritarrak ere maitemiñ eta atsekabe artzen dute, berayen norbaitek laztan batengandik alde egiten dunean. Gizonezkoak ogiaren billa irtetzen dira, ta emakumezkoak, berriz, ayen etxeratzeari begira gogo samiñez geratzen dira. Ori da aldegi-tearen atsekabea. Erriak ori “Bhaowaia”-etan kantatzen du, alako tarrazdoñu luze batez entzuleari gogoa itun jartzen diola. Ontan, errikantaen doñualdia askoz ere luzatuagoa izan da. Batzuetan, kantaria, berak gurata abotsa arteka ebakitzen dun antzera, ari da. Orrek egiten du, berak soñuaren aria galdu ta oker dabillenen antza. Baña bera guztiz sendo dabil, eta ortxe, ain zuzen ere, abotsaren etenaldietan dago orrelako soñuaren edertasuna.

“Torsa Nadi Utal Patal.”

“Ibaya gañezka doa beerantz. Nor ari da ibaiketetan bertan? Neroni biotza ikerka baten ari zait. Nire maitasuna urrundiko lurraldera igazi zait. Diñoenez, gizonezkoak an lilluraz arri geratzen omen dira. Ni zorabiotan geratu naiz.”

Orrela, ba, gure errikantak bizibide askotakoen esaera dira. Egu-neroko bizitz latzari, gozotasunean atsegiñ billa sayatzen dira. Beuren betitasun yoranak, berriz, guk “Murshidi” deritzayegun abestietako

doñuetan arkitzen dute beuren azalbide egokia. Eresi ori Mahoma tarren mistika jardubideak bere tajura antzetu du.

“Gurur Pade Prem Bhakti.”

“Ene gogo ori!, ik ez diok ire adeirik, ez maitasunik jarri, orrenbeste bear uanean, ire aitzindariari oñetan. Aldia igazia duk. Ire otoi-kizunak alperrik dituk. Garaetan eztia zitzaikanean, erleak ondoan burrundaraz ari zitzaizkikan... Bañan eztia akitu zitzaikanean, erle bat ere arrezkeroz ez zitzaikan lora gañera etorri.”

Ni sayatu natzaizue, Andre ta Jaunak, diño bukatzean Ahmed Jaunak, lerrokada anditsuetan Pakistan sortaldeko erriabestien eredu nagusienak nolakoak diran, adierazten. Ez dira oriek inñolaz ere bizi diranen eredu guziak. Beste soñu eredu aunitz ixillik utzi ditut, ots, eztei soñuak, suge lillularien soñuak, Ghatu soñuak, aurjayotzaldiko soñuak, eta abar.

Gure erriko abestia beste arrotzenekikoaz bekaldu ezkeru, onenbesteko aterakizuna gertu dagolakoan nagokizue: edonungo errikanta berez egitura berdiñeko da; edonungoak, ba, esaera bakuna, zeargabeko ukitzea, ta gogo muiñeraño sartzan dan deikuna du. Auzotarrak edonun bakunak dira, ta jende bakunak gogai bakunez itzegiten du, ta orrenbestez, edonundarrak antzeko dira.

BARANDIARAN'DAR GAIZKA, S. I.

